

Fețele Postumanismului, suprafețele teoriei

Daniela PETROȘEL

Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava

daniela.petrosel@gmail.com

În opoziție, poate, cu vremurile în care conceptele rezistau prin univocitatea lor, astăzi – dimpotrivă – tocmai pulverizarea univocității este semnul majestății. În turnul Babel teoretic pătrund concepte ale căror sensuri le multiplică identitatea, cu accepțiuni nu o dată contradictorii și cu existențe și istorii particularizate.

Un astfel de concept este și Postumanismul, care să vine să numească/aproximeze un construct cultural hibrid, dar și o realitate socială a timpului nostru. Emanație a unei realități tehnoculturale care excelează în a încrucișa specii și regnuri, biologicul cu artificialul, sau umanul cu nonumanul, Postumanismul sintetizează ample și contradictorii discursuri asupra unor realități sociale complexe, legate de inginerie genetică, inteligență artificială sau bioetică, fiind în egală măsură bănuit că ar fi el însuși doar o ficțiune teoretică. La adăpostul generos al postumanismului tehnologic coexistă teorii tehnofile și tehnofobe, orientate, în egală măsură, spre diagnosticarea naturii (post)umane contemporane sau spre sondarea în diacronie a tradițiilor tehnoculturale ale umanității. Înainte de a pătrunde în vocabularul teoreticienilor tehnoculturii, Postumanismul a fost prezent în imaginarul scriitorilor de SF, care proiectau deja scenariile unui viitor ce ne este astăzi prezent. Înainte ca progresul tehnologic să facă inoperantă ortodoxa distincție dintre om și mașină, dintre natural și artificial, literatura medita deja, în cheie amuzat-ludică sau frisonant-anticipativă, la limitările umanului și la posibilele lui protezări. Diferențele dintre *omul mecanic din părți înlocuibile* al futuriștilor și actele artistice cu protezări corporale ale prezentului nu țin doar de timpul istoric, ci rezumă amestecul de teorie și ficțiune specific postumanistă.

Postumanismul tehnologic invită la o reflecție asupra atributelor ce definesc omul secolului al XXI-lea, un om îndepărtat (aici s-ar cere câteva semne de întrebare, urmate de o amplă problematizare asupra rolului contextului istoric în definirea valorilor umaniste) de modelul uman propus de Renaștere și intrat deja într-o complicată relație cu tehnologia. O tehnologie care nu mai este doar un adjuvant al omului, căci ea s-a inserat subtil în toate compartimentele vieții umane, fie ea personală și socială. În lucrarea *Representations of the Posthuman: Monsters, Aliens, and Others in Popular Culture*, Elaine L. Graham enumeră câteva dintre formele prin care tehnologia își face simțită prezența: *tehnologizarea naturii, anularea granițelor dintre specii, tehnologizarea corpului și a minții umane, crearea de noi lumi personale și sociale* [Graham, 2002: 2-5] etc. Regândirea conceptului de *uman* în noile contexte tehnologice, economice și sociale duce la noi paradigme de interpretare a relației dintre natură și cultură, sau la reconfigurări ale granițelor dintre *om* și *celălalte* specii sau regnuri. Iar interogațiile actuale asupra (post)umanului traduc tensiunile unei realități simultan asaltată și structurată de tehnologie, în care scenariile cândva specifice SF-ului par a fi intrat în câmpul actualității imediate.

Ca și în cazul altor termeni de largă circulație, sensurile postumanismului sunt numeroase, adesea contradictorii. Sintetizând accepțiunile termenului *postuman*, Robert Pepperell distinge trei înțelesuri: 1. sfârșitul perioadei de dezvoltare socială cunoscută sub numele de *umanism*, 2. modificarea perspectivei tradiționale asupra a ceea ce înseamnă *uman* și 3. convergența dintre biologie și tehnologie până în punctul în care acestea devin greu de diferențiat [Pepperell, 2003: iv]. În egală măsură, fețele Postumanismului multiplică aceste perspective, căci teoreticienii vorbesc despre Postumanism filosofic și unul tehnologic, despre un Postumanism etic sau unul critic. Iar dacă lucrurile riscau să fie prea simple, Postumanismul este concurat de/confundat cu o serie de alți termeni precum Transumanism, Antiumanism, Metaumanism etc., cu care acesta dezvoltă relații greu de cuantificat și de clarificat. Mobilitatea termenului vine și din actualitatea lui, căci nu este fixat într-o istorie îndepărtată, de care să ne apropiem de pe pozițiile sigure ale posteriorității.

Multitudinea abordărilor generate de un mega-concept precum Postumanismul este vizibilă și în sumarul acestui volum. Coexistă lucrări ce au drept punct comun lecturile postumaniste ale feminismului (sau, la fel de corect științific, lecturile feministe ale Postumanismului), cu articole despre manifestările artistice, fie ele plastice, fotografice sau tip instalație, ale unei umanități cyborgizate. Iar incursiunile într-un trecut literar care a anticipat deja dimensiunea postumană a contemporaneității nu fac decât să confirme primatul imaginarului în fața dezvoltării organice a realității tehnologice. Lucrarea Viorelei Manolache, foarte bine ancorată în eșafodajul teoretic propus de Rosi Braidotti și J. Jack Halberstam, dezvoltă una dintre cele mai fertile axe ale Postumanismului, relația lui cu feminismul. Continuând „monstruoasa instabilitate a conceptului generic de *femeie* din teoria feministă”, Gaga feminismul devine un spațiu al manifestărilor anarhice și al strategiilor media, modelat de spectacolul hiperrealității și al unei sexualități ireale tocmai prin sălbăciea/cruzimea ei. Și lucrarea lui Maude Riverin, *Quand la chair devient technologique: vers une ontologie plate de la sexualité dans le devenir cyborg de Lucy* (2014), urmărește chipurile postumaniste ale femeii; căci, de vreme ce limitele ce definesc genul/sexul sunt parte a unui discurs cultural localizat istoric – ne învață toată teoria feministă –, atunci noile dezvoltări tehnologice reconfigurează accepțiunile asupra femeii în această lume, zice-se, post-gen. O lume în care inclusiv practici personale și colective vechi de când lumea și sinonime aproape cu umanitatea, cum este procesul lecturii, își caută specificul într-un nou mediu de viață, cel digital. Lucrarea *Lectura digitală – portret robot* detaliază trăsăturile lecturii digitale, insistând și asupra diferențelor ce apar față de lectura textului pe hârtie.

Lucrarea Mariei-Laure Delaporte, *Robots, avatars et autres cyborgs: le corps post-humain dans les arts visuels*, ne introduce în universul fascinat/frisonant al experimentelor artistice contemporane ce au drept obiect corporalitatea. Creații și creaturi protezate, corpuri monstruoase și corpuri virtuale devin embleme și metafore ale lumii postumane. Melanjul atât de postumanist al artei cu biologia devine temă artistică ce problematizează (i)materialitatea corpului și dimensiunea lui (ne)umană. Nici fotografia nu rămâne în afara acestui joc postumanist cu fețele (post)umanului. Despre acest lucru vorbește lucrarea semnată de Jessica Ragazzini, *L'influence des monstres littéraires sur le corps post-humain*. Căutând urmele categoriei monstruosului în imaginarul postumanist actual, autoarea detaliază diferitele modalități tehnice prin care are loc protezarea/falsificarea/infrumusețarea chipului uman, un chip ce-și pierde autenticitatea sub straturile de aplicații soft. Iar aceste aplicații nu sunt doar amuzante, ci descriu, cum ar spune Katherine Hayles, primatul informației în fața materiei. Consecință a unei postmoderne tiranii a vizualului, explozia de imagini ce ne constituie prezentul multiplică/estompează o realitate ce își pierde astfel soliditatea și contururile reale.

Lecturând critic romanul *Die verbesserte Frau*, Régine Atzenhoffer îmbină două direcții de analiză: una ce ține de critica literară, un *close-reading* atent la literaritatea textului, și o lectură a contextului social, atentă la dimensiunea etică a experimentelor medicale din realitatea actuală. O astfel de abordare amintește și confirmă că literatura SF nu este, cum eronat se crede, evaziune din realitate, ci un competent mecanism de critică socială. Iar problematica acestui tip de literatură sondează chiar valorile distinctiv umane. În acest context se încadrează și lucrarea semnată de Alina Bruckner, *Martin Suters "Die Zeit, die Zeit" – eine Science-Fiction als Kriminalroman*, lucrare ce urmărește problematica timpului, o problematică centrală și în literatura SF. Perspectivele literaturii asupra categoriei filosofice a timpului sunt adesea emblematice pentru mutațiile de sensibilitate din istoria umanității; *timpul mitic* și *timpul istoric*, *timpul subiectiv* sau *compresia spațiu-timp* nu sunt doar mărci literare, ci și epitome ale unor perioade istorice. În același context al reevaluării textelor literare, lucrarea Oanei Safta, *Corporalul și identitatea în distopii*, urmărește polimorfismul acestor două teme centrale în trei texte iconice ale secolului al XX-lea: *Când se va trezi cel care doarme*, *Noi* și *O mie nouă sute optzeci și patru*. Romane-meditație, parabole și (anti)utopii, textele vorbesc despre un viitor ce este deja trecut, sau despre un trecut ce pare a ne fi viitorul. Iar lucrarea lui Régis-Pierre Fieu, *Le post-humain comme monstre messianique dans «Babylon Babies» de Maurice G. Dantec*, propune analiza unui roman apocaliptic care imaginează sfârșitul și viitorul Omului care (nu) a reușit să lase în spate atrocitățile secolului al XX-lea. Dacă schizofrenicul este un precursor al postumanului, așa cum spune autorul, atunci vocile distincte ale teoriei postumane nu fac decât să multiplieze identitatea ființei. O ființă diseminată pe ample rețele de socializare și destrupare, o ființă din carne și imagine, o ființă, în cele din urmă, post-umană.

Fețele Postumanismului sunt în egală măsură autentice și înșelătoare. Sunt chipuri adevărate căci realitatea lumii tehnoculturale ne izbește cu evidentă justificare a unui astfel de concept. Dar și chipuri înșelătoare, pentru că poststructuralismul ne suflă în ceafă și ne amintește că discursul creează lume și că, probabil, o teorie despre moartea/anularea/reconfigurarea umanului nu acoperă doar o realitate a prezentului, ci construiește un viitor posibil. Mai mult decât un concept unitar, Postumanismul este un câmp al forțelor și direcțiilor de cercetare ce refuză să se unifice, căci din permanenta lor tensiune se naște o tulburătoare interogație asupra realităților actuale și asupra stabilității/fragilității umanului.

BIBLIOGRAFIE

- Graham, 2002: Elaine L. Graham, *Representations of the Posthuman: Monsters, Aliens, and Others in Popular Culture*, Manchester University Press, pp. 2-5.
- Pepperell, 2003: Robert Pepperell, *The Posthuman Condition*, Bristol, UK – Portland, OR, USA, Intellect Books, p. Iv, disponibil la adresa: <http://www.federaljack.com/ebooks/Consciousness%20Books%20Collection/R.%20Pepperell%20The%20Posthuman%20Condition,%20Consciousness%20Beyond%20the%200Brain>.